

JERZY PYRKO

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego — Akademia Rolnicza w Warszawie

O MOŻLIWOŚCIACH WYKORZYSTANIA W ROLNICTWIE ENERGII SŁONECZNEJ. Cz. II*

Panuje niesłuszny pogląd, że warunki klimatyczne w Polsce są znacznie gorsze pod względem napromienienia i usłonecznienia, niż w wielu krajach europejskich, leżących na zbliżonych szerokościach geograficznych. Wiąże się z tym druga opinia, również błędna, że jednostkowe koszty pozyskiwania energii cieplnej przy pomocy kolektorów słonecznych są u nas kilkakrotnie wyższe w porównaniu z urządzeniami wykorzystującymi w tym celu energię elektryczną lub paliwa tradycyjne. Podjęto więc próbę wykazania niesłuszności tych poglądów oraz uzasadnienia celowości stosowania heliotechniki w polskim rolnictwie.

Promieniowanie słoneczne w Polsce

Dokładna analiza rozkładu napromienienia promieniowania słonecznego w Polsce jest bardzo utrudniona, gdyż systematyczne pomiary są prowadzone zaledwie w dziewięciu stacjach meteorologicznych. Stąd opracowane wartości liczbowe dotyczą ściśle określonych miejsc w Polsce i nie mogą być podstawą do bardzo szczegółowej analizy.

W tabeli 1 zestawiono, dostępne z różnych źródeł, wartości rocznego napromienienia w Polsce i innych krajach. Z porównania wynika, że wartości rocznego napromienienia w Polsce są zróżnicowane, ale w niektórych przypadkach nawet nieco wyższe niż na podobnych szerokościach geograficznych w innych krajach europejskich.

W tabeli 2 i 3 przedstawiono okresowe napromienienie całkowitego promieniowania słonecznego dla dziewięciu miejscowości w Polsce, pochodzące z dwóch różnych źródeł. Wyodrębniono w nich napromienienie w okresie sześciu miesięcy ciepłych (kwiecień — wrzesień) oraz napromienienie w okresie sześciu miesięcy chłodnych (październik — marzec).

---

* W części I, opublikowanej w Postęпах Nauk Rolniczych (1980, nr 6) przedstawiono przegląd możliwości wykorzystania energii słonecznej w rolnictwie na podstawie badań zagranicznych. Część II jest poświęcona analizie możliwości wykorzystania energii słonecznej w polskim rolnictwie.

Tabela 1

Przykładowe wartości rocznego napromienienia całkowitego promieniowania słonecznego — wg [2, 7]

Kraj	Miejscowość	Szerokość geograficzna północna	Napromienienie
			$\text{kW} \cdot \text{h} \cdot \text{m}^{-2} \cdot \text{a}^{-1}$
Polska	Gdynia	54°31'	1039
	Kołobrzeg	54°11'	1052
	Suwałki	54°06'	997
	Mikołajki	53°47'	1001
	Warszawa	52°16'	966
	Erwinów	52°08'	1004
	Wrocław	51°06'	1034
	Zakopane	49°18'	1032
	Kasprowy Wierch	49°14'	1090
CSRS	Podersam	50°13'	929
NRD	Berlin	52°27'	1000
	Poczdami	52°23'	1025
RFN	Hamburg	53°38'	950
	Bochum	51°28'	840
	Würzburg	49°45'	1080
Francja	Paryż	48°49'	1100
Wielka Brytania	Londyn (Kew)	51°30'	927
Szwecja	Sztokholm	59°21'	876
Austria	Wiedeń	48°12'	1060
USA ²⁾	Boston	42°30'	1274
	Chicago	42°10'	1155
	Nowy York	40°50'	1270
	Los Angeles	34°10'	1960

²⁾ dane wg [7]

Na przeważającym obszarze kraju na okres ciepły (IV—IX) przypada od 78,0% do 80,9% rocznego napromienienia. Jedynie na obszarach górskich proporcja ta zmienia się nieco na niekorzyść okresu ciepłego (68,8—73,7%).

Terytorialny rozkład średniego rocznego napromienienia w Polsce przedstawia rysunek 1.

Tabela 2

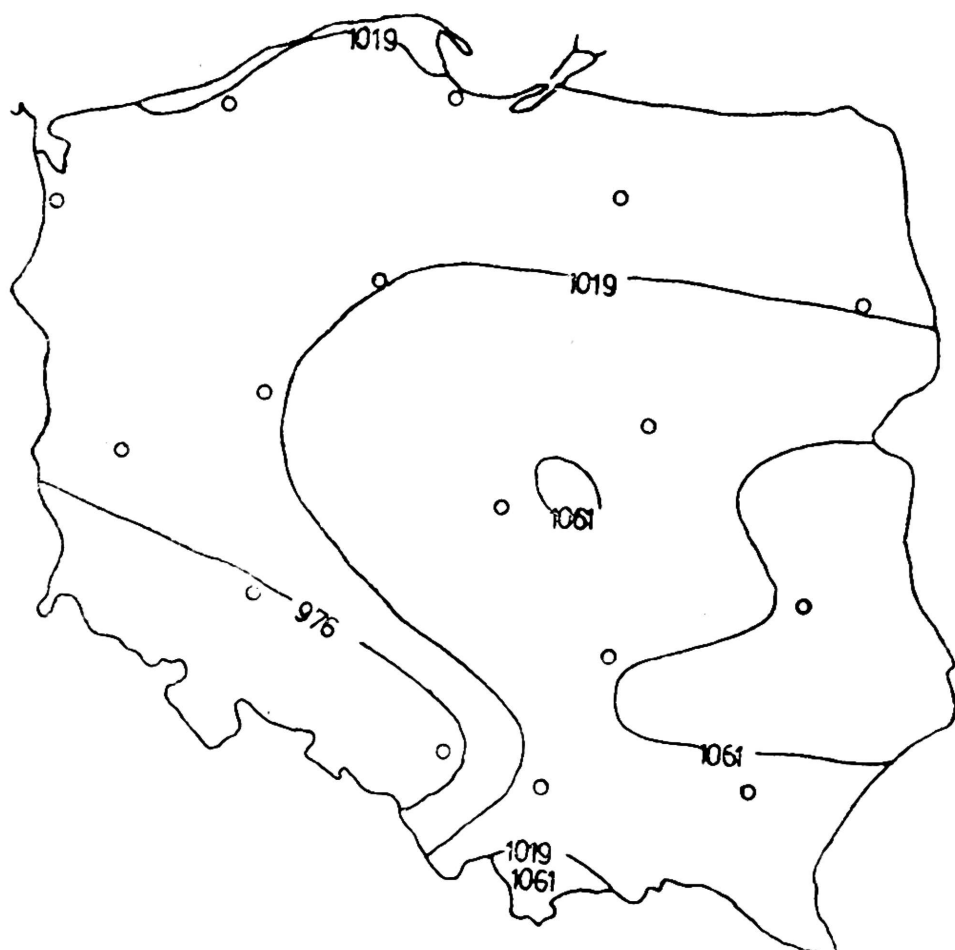
Okresowe napromienienie w Polsce (mierzone na powierzchni poziomej) — wg [2]

Miejscowość	Napromienienie w $\text{kW}\cdot\text{h}\cdot\text{m}^{-2}$												Roczne	W okresie IV-IX	W okresie X-III
	Miesięczne														
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Gdynia	16	30	76	113	153	186	163	131	90	50	18	13	1039	836	203
Kołobrzeg	17	32	72	111	156	185	165	140	93	49	19	13	1052	850	202
Suwałki	18	34	75	104	141	173	162	128	88	44	17	13	997	796	201
Mikołajki	17	33	70	99	141	178	162	134	90	48	17	12	1001	804	197
Warszawa	18	29	67	99	136	168	157	129	87	48	16	12	966	776	190
Brwinów	21	34	71	105	140	163	162	132	94	52	18	12	1004	796	208
Wrocław	23	38	73	110	146	163	158	133	96	53	23	18	1034	806	228
Zakopane	31	45	84	116	130	142	150	120	95	66	31	22	1032	753	279
Kasprowy Wierch	40	56	103	133	138	133	137	112	97	74	36	31	1090	750	340

Tabela 3

Okresowe napromienienie w Polsce w latach 1958—1967 (mierzone na powierzchni poziomej) — opracowanie własne na podstawie [1]

Miejscowość	Napromienienie w $\text{kW} \cdot \text{h} \cdot \text{m}^{-2}$												Roczne	W okresie IV-IX	W okresie X-III
	Miesięczne														
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Gdynia	16	29	73	112	153	185	161	130	90	51	19	13	1032	831	201
Kołobrzeg	17	31	72	109	149	178	154	120	87	50	19	14	1000	797	203
Suwałki	15	28	69	106	141	170	156	125	88	46	15	12	971	786	185
Warszawa	20	31	72	109	141	165	160	128	90	52	17	12	997	793	204
Brwinów	19	31	68	106	136	165	155	126	89	52	17	13	977	777	200
Puławy	21	31	70	111	141	163	156	128	94	53	19	14	1001	793	208
Rabka	27	43	75	112	137	153	158	127	96	65	29	21	1043	783	260
Zakopane	30	47	82	113	130	146	146	123	98	67	29	23	1034	762	272
Kasprowy Wierch	40	53	92	135	138	142	142	120	102	75	35	31	1110	779	331

Rys. 1. Rozkład rocznego napromienienia w Polsce w $\text{kW}\cdot\text{h}\cdot\text{m}^{-2}\cdot\text{a}^{-1}$ — wg [4]

W tabeli 4 i 5 podano zmienność średniego usłonecznienia dla kilku miejscowości w Polsce. Z danych tych wynika, że liczba godzin słonecznych w okresie ciepłym stanowi ok. 71—76% usłonecznienia rocznego. W górach i na obszarach podgórskich jest ono w okresie ciepłym mniejsze i stanowi od 58% do 67% rocznego usłonecznienia.

W tabeli 6 przedstawiono natomiast średnie dobowe temperatury powietrza dla kilku miejscowości w Polsce. Prawie na całym obszarze kraju, z wyjątkiem terenów górskich, przy średnich rocznych temperaturach $7,5$ — $8,2^{\circ}\text{C}$, średnia temperatura okresu ciepłego wynosi $13,5$ — $14,5^{\circ}\text{C}$.

Z analizy trzech powyższych parametrów — napromienienia, usłonecznienia i średniej temperatury powietrza — wynika, że w Polsce należałoby skutecznie wykorzystywać energię słoneczną głównie w ciepłej połowie roku, czyli od kwietnia do września, gdyż na ten okres przypada ok. 80% rocznego napromienienia i ok. 75% rocznego usłonecznienia.

Analizując jednak rozkład napromienienia należy również brać pod uwagę udział promieniowania bezpośredniego w całkowitym. W okresie ciepłym promieniowanie bezpośrednie stanowi średnio od 46% do 54% promieniowania całkowitego [2]. Dowodzi to, że w warunkach polskich najbardziej uzasadnione byłoby wykorzystanie kolektorów zwykłych, absorbujących zarówno promieniowanie bezpośrednie jak i rozproszone. Natomiast kolektory koncentrujące mogłyby być wykorzystywane jedy-

Uśłonecznienie dla trzech wybranych

Miejscowość	Uśłonecznienie w h						
	miesięczne						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
Gdynia	33,3	55,1	121,8	150,0	212,3	266,3	238,1
Warszawa	43,1	60,1	123,2	148,5	201,9	245,8	238,9
Zakopane	70,6	82,9	124,9	137,1	168,0	166,9	174,9

nie przy idealnych warunkach pogodowych i dużym udziale promieniowania bezpośredniego.

Ostatecznie można więc stwierdzić, że w Polsce w okresie ciepłych sześciu miesięcy na 1 m^2 powierzchni kolektora pada ok. 900—1000 $\text{kW}\cdot\text{h}$ energii słonecznej. Zadaniem słonecznych instalacji będzie wykorzystanie tej energii w procesach technologicznych z maksymalną sprawnością.

Możliwości wykorzystania energii słonecznej w polskim rolnictwie

Najłatwiejszym i najprostszym sposobem wykorzystania energii słonecznej w rolnictwie jest niskotemperaturowe suszenie płodów rolnych. Proste i tanie powietrzne kolektory słoneczne umożliwiają podniesienie temperatury suszącego powietrza o 5—8 K i obniżenie jego wilgotności o 5—10%. Odpowiada to parametrom powietrza podgrzewanego konwencjonalnie (w podgrzewaczach paliwowych lub elektrycznych). Badania wykazują, że czas suszenia ulega przy tym skróceniu o połowę, co odpowiada zmniejszeniu zapotrzebowania na energię elektryczną do zasilania wentylatorów z $8,5 \text{ kW}\cdot\text{h}\cdot\text{m}^{-3}$ do $4,5 \text{ kW}\cdot\text{h}\cdot\text{m}^{-3}$ przy obniżeniu wilgotności zielonki o 1% *).

Dodatkowo, dzięki skróceniu czasu suszenia, zmniejszą się straty białka i karotenów w paszy, zaś białko i włókno ma lepszą strawność. Całkowite straty suchej masy są także niższe o kilka procent [6]. Należałoby zatem dążyć do wykorzystania prostych kolektorów słonecznych tam, gdzie obecnie stosuje się technologię dosuszania zielonki zimnym powietrzem.

Energię słoneczną można również wykorzystać do podgrzewania wody użytkowej. W tym celu stosuje się złożone systemy zwykłych lub kon-

*) Patrz część I — dane wg D. W. Morrisona [16].

Tabela 4

miejsowości w Polsce w latach 1964—1975 — wg [2]

VIII	IX	X	XI	XII	Roczne	IV-IX	X-III
233,0	153,8	95,1	47,9	32,7	1639,4	1253,5	385,9
236,7	162,2	101,6	44,9	32,3	1639,3	1234,0	405,3
165,4	151,6	124,6	74,4	55,6	1496,8	963,9	532,9

centrujących kolektorów słonecznych, które w układach grzewczych przejmują rolę tradycyjnych podgrzewaczy wody. Szczegółowa analiza opłacalności stosowania kolektorów do podgrzewania wody została przedstawiona w dalszej części.

Trzecim przykładem użytkowania energii słonecznej może być ogrzewanie budynków, tuneli foliowych i szklarni. Jest to szczególnie korzystne w połączeniu ze zbiornikami energii cieplnej (wodnymi, kamiennymi i in.) oraz pompami cieplnymi, umożliwiającymi regulowanie ilości energii potrzebnej w danej chwili do ogrzewania. Obecnie, nadmiar energii słonecznej w pewnych okresach roku stanowi poważny problem w produkcji szklarniowej. Możliwość odbioru nadmiaru energii i przekazania go do urządzeń suszarniczych, fermentacyjnych lub innych, stanowiłaby istotny postęp w technologii upraw szklarniowych.

Czwartym, wreszcie, procesem wykorzystującym energię słoneczną może być chłodzenie mleka i nietrwałych produktów rolniczych. Jest to możliwe dzięki zastosowaniu absorpcyjnego obiegu chłodniczego zasilanego energią z kolektorów słonecznych. Istotny jest przy tym fakt wzrostu zapotrzebowania na chłodzenie wraz ze wzrostem intensywności promieniowania słonecznego. Badania podejmowane w wielu krajach wykazują, że obniżenie temperatury w komorze chłodniczej do 4—6°C nie wymaga stosowania kolektorów koncentrujących, a jedynie wysoko-sprawnych zwykłych kolektorów, które pochłaniają głównie promieniowanie rozproszone.

„Słoneczne” chłodzenie można by stosować przede wszystkim do przechowywania produktów żywnościowych, schładzania mleka po udoju oraz do klimatyzacji pomieszczeń inwentarskich i mieszkalnych. Również w tym przypadku, połączenie systemu chłodzącego z pompą ciepłą i zbiornikiem energii cieplnej może znacznie podnieść efektywność wykorzystania energii w gospodarstwie.

Tabela 5

Usłonecznienie dla kilku wybranych miejscowości w Polsce w latach 1951—1965
— opracowanie własne na podstawie [1],

Miejscowość	Usłonecznienie w h												IV-IX	X-III	
	miesięczne														roczne
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Gdynia	40,3	63,5	129,1	161,3	230,7	259,4	224,4	207,1	173,0	104,7	44,2	33,7	1671,5	1256,0	415,5
Kołobrzeg	41,5	60,6	122,9	158,5	223,8	240,4	211,0	196,0	171,0	100,1	41,1	30,8	1597,5	1200,5	397,0
Suwałki	32,5	55,8	140,9	164,9	215,4	251,3	232,6	203,5	160,9	88,5	31,0	25,0	1602,3	1228,6	373,7
Warszawa	33,5	55,0	123,7	146,6	189,1	211,9	216,2	199,9	170,6	109,2	36,1	19,9	1512,3	1134,9	377,4
Brwinów	43,6	60,9	131,5	162,0	194,5	236,4	226,8	199,3	168,5	113,8	38,9	29,4	1605,5	1187,4	418,1
Puławy	43,0	57,1	114,9	151,2	182,7	212,3	214,6	193,0	158,5	112,7	37,8	31,5	1509,7	1112,7	397,0
Wrocław	50,0	67,9	117,4	145,1	186,5	212,7	200,4	189,2	160,4	112,2	48,1	41,3	1531,2	1094,3	436,9
Rabka	68,1	83,4	117,6	154,1	171,4	187,8	209,9	199,1	162,1	142,5	75,3	56,8	1628,2	1084,5	543,7
Zakopane	69,4	92,8	124,3	147,0	145,2	154,9	180,8	181,5	159,1	144,3	69,5	54,0	1522,8	968,5	554,3
Kasprowy Wierch	87,2	96,8	130,3	137,9	122,8	127,2	148,5	155,6	145,8	150,0	78,9	72,2	1453,3	837,9	615,4

Tabela 6

Srednie dobowe temperatury powietrza w latach 1951—1970 — opracowanie własne
na podstawie [1]

Miejscowość	Srednia temperatura powietrza w °C												roczna	IV-IX	X-III
	miesięczna														
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII			
Gdańsk	-1,8	-1,8	1,2	6,2	10,8	15,7	17,5	17,0	13,7	9,3	4,1	0,2	7,7	13,5	1,7
Kołobrzeg	-1,1	-1,3	1,5	5,6	9,9	14,4	16,5	16,1	13,6	9,3	4,4	0,7	7,5	12,7	2,3
Poznań	-2,5	-2,0	1,6	7,7	12,7	17,2	18,2	17,3	13,6	8,9	3,7	-0,5	8,0	14,5	1,5
Warszawa	-3,6	-3,2	0,7	7,7	12,9	17,3	18,4	17,5	13,4	8,5	3,3	-1,1	7,6	14,5	0,8
Zielona Góra	-2,1	-1,5	2,2	7,9	12,6	16,9	18,0	17,2	13,9	9,4	3,8	-0,3	8,2	14,4	1,9
Wrocław	-2,2	-1,6	2,2	8,2	12,7	17,0	18,1	17,2	13,7	9,0	4,2	-0,1	8,2	14,5	1,9
Lublin	-4,0	-3,4	1,4	7,8	13,1	17,3	18,3	17,2	13,0	8,3	3,5	-1,3	7,6	14,5	1,3
Kraków	-3,6	-2,5	1,4	8,0	12,7	16,7	17,9	17,1	13,3	8,5	3,7	-1,1	7,7	14,3	1,1
Zakopane	-5,5	-4,5	-1,2	4,7	9,3	13,2	14,5	13,8	10,4	6,1	1,5	-3,1	4,9	11,0	-1,1
Kasprowy Wierch	-9,0	-9,1	-6,9	-2,5	1,7	5,8	7,3	7,1	4,4	1,5	-3,0	-6,9	-0,8	4,0	-5,6

Ocena opłacalności wykorzystania kolektorów słonecznych do ogrzewania wody użytkowej z punktu widzenia użytkownika

Obecnie, do podgrzewania wody w gospodarstwach rolnych używa się najczęściej pieca węglowego, bojlera lub elektrycznego wurnika.

W analizie oszacowano graniczny koszt słonecznej instalacji kolektorowej opłacalnej dla użytkownika w porównaniu z kosztami inwestycyjnymi i eksploatacyjnymi wymienionych trzech urządzeń grzewczych. Posłużono się w tym celu metodą opisaną przez K. Majkę [3], której podstawą jest cytowany za Manteufflem wskaźnik efektywności modernizacyjnej.

Zakładając, że dodatkowe koszty poniesione na nową inwestycję powinny się zwrócić w okresie amortyzacji oraz uwzględniając oprocentowanie nakładów, mamy:

$$\frac{I_2 (1 + qn) - I_1 (1 + qn)}{dK_1 - K_2} = n \quad (1)$$

gdzie:

- I_2 [zł] — nakłady na nową inwestycję,
- I_1 [zł] — nakłady na inwestycję porównawczą,
- K_1 [zł·a⁻¹] — roczne koszty eksploatacji inwestycji I_1 ,
- K_2 [zł·a⁻¹] — roczne koszty eksploatacji inwestycji I_2 ,
- q [—] — stopa oprocentowania nakładów inwestycyjnych,
- n [a] — okres amortyzacji,
- d [—] — współczynnik korekcyjny, uwzględniający zmiany jakości produktu w wyniku wprowadzenia rozpatrywanej inwestycji.

Do obliczenia kosztów eksploatacji wykorzystano zależność [3]:

$$K = K_n + K_p + K_e + K_r \quad (2)$$

gdzie:

- K_n — roczne koszty napraw, obsługi technicznej, konserwacji i przechowywania wraz z kosztami materiałów i części zamiennych,
- K_p — roczny koszt paliw stałych, ciekłych i gazowych,
- K_e — roczny koszt energii elektrycznej,
- K_r — roczny koszt robocizny.

Poszczególne wyrażenia tego równania są opisane następującymi wzorami [3]:

— roczny koszt napraw

$$K_n = W_n \frac{I}{n} [\text{zł} \cdot \text{a}^{-1}] \quad (3)$$

gdzie:

- W_n [—] — wskaźnik napraw,
 I [zł] — nakłady na inwestycję (odpowiednio I_1 lub I_2),
 — roczny koszt paliw

$$K_p = Q a_p c_p \text{ [zł} \cdot \text{a}^{-1}] \quad (4)$$

gdzie:

- Q [j. prod. $\cdot$ a $^{-1}$] — roczna produkcja,
 a_p [kg $\cdot$ (j. prod.) $^{-1}$] — jednostkowe zużycie paliwa,
 c_p [zł $\cdot$ kg $^{-1}$] — cena paliwa,

— roczny koszt energii elektrycznej

$$K_e = TP b_e k_e \text{ [zł} \cdot \text{a}^{-1}] \quad (5)$$

gdzie:

- T [h $\cdot$ a $^{-1}$] — roczna liczba godzin pracy urządzenia,
 P [kW] — znamionowa moc pobierana przez urządzenie z sieci,
 b_e [—] — współczynnik korekcyjny, uwzględniający stosunek mocy pobieranej przez urządzenie z sieci w czasie pracy, do znamionowej mocy urządzenia,

- k_e [zł $\cdot$ (kW $\cdot$ h) $^{-1}$] — cena sprzedaży użytkownikowi 1 kW $\cdot$ h energii elektrycznej,

— roczny koszt robocizny

$$K_r = Q a_r k_r \text{ [zł} \cdot \text{a}^{-1}] \quad (6)$$

gdzie:

- a_r [rbg $\cdot$ (j. prod.) $^{-1}$] — jednostkowe zapotrzebowanie pracy,
 k_r [zł $\cdot$ rbg $^{-1}$] — koszt jednej godziny pracy personelu obsługującego urządzenie.

W tabeli 7 zestawiono dane do obliczeń. Założono, że analiza będzie dotyczyć średniej polskiej wiejskiej rodziny liczącej 4,85 osób [5], przy zużyciu ok. 70 litrów gorącej wody (+95°C na osobę dziennie. Ponieważ jednak kolektory nie mogą pracować przez cały rok, a tym samym zaspokoić pełnego zapotrzebowania na gorącą wodę użytkową, przyjęto do obliczeń dwie wydajności kolektorów: 65% i 25% rocznego zapotrzebowania.

Wyniki obliczeń zestawiono w tabeli 8.

Tabela 7

*Założenia do oceny opłacalności wykorzystania kolektorów słonecznych
do podgrzewania wody użytkowej*

Wielkość	Symbol	Jed- nostka	Urządzenie grzewcze			
			piec	bojler	warnik	kolektor
Roczna ilość gorącej wody	Q	l·a ⁻¹	125000	125000	125000	I-81250; II-32200 ⁴⁾
Współczynnik jakości produktu	d	—	—	—	—	I-0,65; II-0,25 ⁴⁾
Roczna liczba godzin pracy	T	h·a ⁻¹	—	7000	3000	3000
Moc odbiorników elektrycznych	P	kW	—	1,5	4,2	0,05
Koszty inwestycyjne z zainstalowaniem	I	zł	—	3600	6000	x
Stopa oprocentowania inwestycji	q	—	0,03	0,03	0,03	0,03
Okres amortyzacji	n	a	20	10	10	10; 15; 20 ⁵⁾
Wskaźnik napraw	W _n	—	—	0,3	0,3	0,8
Współczynnik korekcyjny mocy	b _e	—	—	1,0	1,0	—
Cena 1 kW·h energii elektrycznej	k _e	zł·(kW·h) ⁻¹	—	1,0	0,3	1,0
Zapotrzebowanie pracy (na 250 l)	a _r	rbg	0,7	—	0,1	—
Koszt 1 rbg pracy rolnika	k _r	zł·rbg ⁻¹	30	—	30	—
Zapotrzebowanie węgla (na 250 l)	a _p	kg	19,5 ⁶⁾	—	—	—
Cena węgla z transportem	c _p	zł·kg ⁻¹	0,7	—	—	—

⁴⁾ dla dwóch różnych wydajności kolektorów

⁵⁾ dla trzech różnych okresów amortyzacji

⁶⁾ dla węgla kamiennego o wartości opałowej 25 MJ·kg⁻¹, przy sprawności pieca wynoszącej 0,175

Tabela 8

Zestawienie obliczeń granicznego kosztu inwestycyjnego dla dwóch różnych instalacji (wg cen 1980 roku)

Kolektor	Okres amortyzacji w latach	Graniczny koszt inwestycji w zł obliczony względem:		
		pieca węglowego	bojlera	warnika
I	10	52 567	34 228	19 780
	15	73 593	47 920	27 693
	20	91 992	59 900	34 617
II	10	20 392	14 395	9 506
	15	28 553	20 153	13 307
	20	35 692	25 192	16 633

Ocena opłacalności stosowania kolektorów słonecznych do podgrzewania wody użytkowej z punktu widzenia energetycznego kryterium opłacalności

Analizując opłacalność stosowania urządzeń kolektorowych w oparciu o kryterium energetyczne [3], porównywano zapotrzebowania paliwa umownego lub energii pierwotnej na jednostkę produkcji.

Zapotrzebowanie paliwa umownego obliczono z zależności:

$$B = \frac{Q_0}{29,3076\eta_1\eta_2} [\text{kg p.u.} \cdot (\text{j. prod.})^{-1}] \quad (7)$$

gdzie:

- Q_0 [MJ · (j. prod.)⁻¹] — zapotrzebowanie netto energii cieplnej na jednostkę produkcji,
 η_1 [—] — sprawność wydobycia, przesyłania i przemian nośnika energii,
 η_2 [—] — sprawność cieplna odbiornika,
 29,3076 MJ · (kg p.u.)⁻¹ — przelicznik w układzie SI (dawniej 1 kg p.u. = 7000 kcal).

Zapotrzebowanie energii pierwotnej można natomiast obliczyć z równania:

$$Q_p = \frac{Q_0}{\eta_1 \eta_2} [\text{J} \cdot (\text{j. prod.})^{-1}] \quad (8)$$

W tej części analizy założono, że energia słoneczna pochłonięta przez kolektory jest „bezpłatna” i w związku z tym nie uwzględniono spraw-

Tabela 9

Zapotrzebowanie paliwa umownego i energii pierwotnej oraz jednostkowe koszty podgrzewania wody użytkowej

Nazwa urządzenia	Zapotrzebowanie jednostkowe		Zapotrzebowanie roczne		Roczny koszt użytkowania	Koszt ogrzania 1 litra wody do +95°C	Jednostkowy koszt energii cieplnej netto	
	paliwa umownego	energii pierwotnej	paliwa umownego	energii pierwotnej			zł·l ⁻¹	zł·MJ ⁻¹
	(kg p.u.)·l ⁻¹	kJ·l ⁻¹	(kg p.u.)·l ⁻¹	GJ·a ⁻¹	zł·a ⁻¹	zł·l ⁻¹	zł·MJ ⁻¹	zł·(kW·h) ⁻¹
Piec węglowy	0,0814	2368,6	10 175,0	298,325	17 325	0,139	0,39	1,41
Bojler	0,0521	1525,9	6 512,5	190,738	11 148	0,089	0,26	0,94
Warnik	0,0570	1670,6	7 125,0	208,825	6 312	0,050	0,14	0,51
Kolektor I	0,0002	5,8	16,25	0,476	4 376 ⁷⁾	0,054	0,16	0,57
Kolektor II	0,0006	17,6	19,32	0,566	2 191 ⁷⁾	0,068	0,19	0,71

⁷⁾ dla 10-letniego okresu amortyzacji, w porównaniu z warnikiem

ności pozyskania energii słonecznej w kolektorze. Obliczono także dwa wskaźniki oddające rzeczywiste koszty jednostkowe, a mianowicie:

- koszt podgrzania 1 litra wody do temperatury $+95^{\circ}\text{C}$,
- koszt jednostki energii cieplnej netto (zużywanej bezpośrednio do podgrzania wody).

Wyniki obliczeń zestawiono w tabeli 9.

Podsumowanie

Analiza warunków klimatycznych w Polsce w pełni uzasadnia celowość wykorzystania energii słonecznej w rolnictwie. Roczne napromienienie w granicach od 966 do 1110 $\text{kW}\cdot\text{h}\cdot\text{m}^{-2}\cdot\text{a}^{-1}$ oraz usłonecznienie od 1453,3 do 1671,5 $\text{h}\cdot\text{a}^{-1}$ nie różnią się znacznie od wartości obserwowanych w krajach europejskich, w których prace nad wykorzystaniem energii słonecznej są znacznie zaawansowane. Z uwagi na to, że w ciepłej połowie roku napromienienie i usłonecznienie stanowi ok. 75—80% całej sumy rocznej, należy się liczyć z wykorzystywaniem energii słonecznej głównie w tej części roku.

Analiza zasadności wykorzystania kolektorów słonecznych do ogrzewania wody użytkowej w gospodarstwach rolnych wykazuje pełną opłacalność ich wdrożenia.

Graniczne koszty inwestycji, opłacalnej dla użytkownika, są różne w zależności od porównywanego urządzenia wykorzystywanego dotychczas w gospodarstwie do podgrzewania wody. Z tego punktu widzenia najbardziej uzasadnione jest stosowanie kolektorów w porównaniu z ogrzewaniem wody na płycie węglowej (koszt instalacji kolektorowej mógłby wynosić 91 992 zł), najmniej zaś w odniesieniu do wurnika elektrycznego (odpowiednio 34 617 zł).

Koszt podgrzania 1 litra wody do temperatury $+95^{\circ}\text{C}$ przy pomocy kolektorów (wynoszący 0,054 lub 0,068 zł) jest porównywalny z analogicznym kosztem dla wurnika i 1,5—2,3 raza mniejszy od kosztów podgrzania 1 litra wody w bojlerze lub na płycie kuchennej.

Ogrzewanie wody przy użyciu kolektorów słonecznych pozwala zaoszczędzić w jednym wiejskim gospodarstwie domowym, o średniej liczbie osób 4,85, ok. 10 ton paliwa umownego rocznie (loco wydobycie) w porównaniu z podgrzewaniem wody na płycie kuchennej. W porównaniu z elektrycznym wurnikiem lub bojlerem oszczędności wyniosłyby 12,6 $\text{MW}\cdot\text{h}$ energii elektrycznej (loco użytkownik) lub ok. 7 ton paliwa umownego (loco wydobycie) rocznie. Dodatkowo można zaoszczędzić ok. 350 godzin pracy rolnika rocznie w odniesieniu do kuchni węglowej lub ok. 50 godzin pracy rocznie w porównaniu z wurnikiem elektrycznym.

Wskaźniki ekonomiczne (oraz inne względy nie dające się wyrazić w złotych) świadczą o pilnej potrzebie stosowania w Polsce kolektorów słonecznych do ogrzewania wody użytkowej, co w znacznym stopniu złagodziłoby deficyt energii w polskim rolnictwie. Jednak z uwagi na przewidywany bardzo wysoki koszt instalacji słonecznych nie jest wykluczone, że rolnicy nie będą skłonni do takiej inwestycji. Nie ma bowiem w Polsce żadnych rolniczych obiektów wzorcowych z instalacjami słonecznymi. Dlatego też, dążąc do racjonalnie uzasadnionych oszczędności paliw stałych i energii elektrycznej, należałoby rozważyć, czy takie instalacje budowane na wsi powinny być dotowane przez państwo lub finansowane dogodnymi kredytami.

LITERATURA

1. Chomicz K.: Materiały do poznania agroklimatu Polski. PWN, Warszawa 1977.
2. Kotarska K., Kotarski Z.: Wykorzystanie energii słonecznej w gospodarce wiejskiej. PWRiL, Warszawa 1981.
3. Majka K.: Badania nad optymalizacją wykorzystania energii elektrycznej w indywidualnych gospodarstwach rolnych. Maszynopis. Instytut Mechanizacji Rolnictwa SGGW, Warszawa 1970.
4. Narodowy atlas Polski. PWN, Warszawa 1975.
5. Rocznik Statystyczny 1979. GUS, Warszawa 1979.
6. Roszkowski A.: Mechanizacja zbioru i konserwacji pasz zielonych. PWRiL, Warszawa 1979.
7. Saby P. R.: The Solar House. Butterworths, London 1978.